

УДК:336

Махмудов Азамат Нормурадович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

иқтисодиёт фанлари доктори, доцент

Тел: 998-99-904-24-69

АХБОРОТ ВА ИНТЕРНЕТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ СОҲАСИДАГИ ТАШКИЛОТЛАРДА ТАННАРХНИ ҲИСОБГА ОЛИШ ВА УНИНГ УСЛУБИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аннотация: Мазкур мақолада ахборот ва интернет технологиялари соҳасида маҳсулот ва хизматларни таннархнини ҳисобга олиш ва таннархнини ҳисоблашнинг хорижий тажрибаларини қўллаш ҳамда таннархнини ҳисобга олишнинг услубий асосларини такомиллаштириш бўйича илмий ва амалий натижалар ҳақида фикр билдирилган.

Калит сўзлар: мақсадли таннарх, мақсадли-костинг, таргет-костинг, кайзен-костинг, харажатлар, интернет технологиялари, дастурий таъминот.

Кириш

Рақобатбардош бозор шароитида бошқарувнинг замонавий шароитида ҳар бир корхона барқарорлик ва яқин келажакда ўз фаолияти истиқболларини белгилашга интилади. Бинобарин, ҳар бир корхона фаолиятида қўлланиладиган харажатларни ҳисобга олиш ва маҳсулот таннархнини ҳисоблаш усуллари нафақат ушбу корхонанинг ички хусусиятларини, балки у фаолият юритаётган ташқи муҳит шароитларини ҳам ҳисобга олиши керак.

Ахборот ва интернет технологиялари соҳасидаги ташкилотларда маҳсулот ва хизматлар таннархнини ҳисобга олиш ва таннархнини ҳисоблашнинг услубий асосларини ўрганиш асосида ахборот ва интернет технологияларининг ҳозирги ҳолати, уларнинг ташкилий-технологик хусусиятлари ва ривожланиш тенденциялари кенг таҳлил қилиниши зарур. Ушбу соҳаларнинг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда харажатларнинг мавжуд таснифи ва харажатларни ҳисобга олиш ва таннархнини ҳисоблаш усуллари кенг таҳлил қилиниши керак.

Ушбу соҳада "Мақсадли-костинг" ва "кайзен-костинг" тушунчаларининг ўзаро боғлиқлиги ҳамда уларнинг моҳияти кенг таҳлил этилиши зарурияти юзага келади.. Харажатларни ҳисобга олиш ва ишлаб чиқариш харажатларини ҳисоблашнинг мавжуд усуллари таҳлил қилинганда, Ўзбекистон Республикаси амалиётида харажатларни ҳисобга олиш ва ишлаб чиқариш харажатларини ҳисоблашнинг анъанавий усуллари кўпинча қўлланилиши аниқланди: ҳар бир босқич, бўлимли ва буюртмали усул, меъёрий усул ҳамда хорижий усуллардан стандарт-костинг, директ-костинг, кайзен-костинг усулларидан фойдаланишни таъкидлашимиз мумкин.

Ахборот ва интернет технологиялари соҳасидаги ташкилотларда бозордаги рақобатнинг ўсиши ва тақдим этилаётган маҳсулот ва хизматларнинг ўзига хос хусусиятларини ишлаб чиқарувчилар томонидан янги маҳсулот ёки хизматни яратишда нархларни белгилашда ижобий натижаларга эришиш имконини беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Харажатларни ҳисобга олишнинг кўплаб назарий қоидалари хорижий олимлар Р. Энтони, К. Друри, Р. Каплан, Р. Купер, Т. Скон, Д. Хан, С. Хонгрен, Ж. К. Шиннинг ишларида, МДХ давлатлари иқтисодчи олимлари И.А. Басманов, А.Ш. Маргулис, И.И. Поклад, С.А. Стуков, Н.Г., ҳамда мамлакатимиз иқтисодчи олимларидан Б.А. Хасанов, Н.Б. Абдусаломова, Н.Ш. Хажимуратов, А. Аликулов, Б.Ю. Махсудов ва бошқаларнинг илмий тадқиқот ишларида ҳам кўриб чиқилган.

Хориждаги илмий ишларда таннарх масаласини турли жиҳатларда ва турли омилар билан боғлаган ҳолда ўзгариш тенденцияларини аниқлашга доир тадқиқотлар салмоқли ўринни эгаллайди. Масалан, Диллеп Г. Дҳавале маҳсулот таннархини қарорлар қабул қилишда ўзгарувчан технологияларга ҳиссали равишда боғлиқлиги асосида ўрганади.

Мазкур муаммо бўйича тадқиқот олиб борган иқтисодчи олимлар А.Ш.Маргулис¹, В.Ф.Палий ва В.И.Сидоровлар² тугалланмаган ишлаб чиқаришни тўғридан-тўғри харажатлар моддалари бўйича баҳолаш усулини қўллаб-қувватлашган. Ушбу усул тарафдорлари тугалланмаган ишлаб чиқариш қолдиғини ҳақиқий таннарх бўйича баҳолашни тўғри, лекин жуда машаққатли деб ҳисоблашади. Юқорида номлари зикр этилган олимларнинг нуқтаи-назарини эътироф этган ҳолда, фикримизча, тугалланмаган ишлаб чиқариш қолдиғини тўғридан-тўғри моддий ва меҳнат харажатлари бўйича баҳолаш усуллари қуйидаги иккита мезон бир вақтнинг ўзида бажарилганда иқтисодий жиҳатдан асосли деб ҳисоблаймиз. Яъни тугалланмаган ишлаб чиқариш қолдиғи барқарор бўлиб, унинг айланма маблағлар таркибидаги улуши 1-2% дан ошмаган ҳолда, хом- ашё ва материаллар қиймати тайёр маҳсулот таннархининг камида 70 фоизини ташкил этишини кўришимиз мумкин.

Проф.Н.Абдусаломова «таннарх ҳисоби - ривожланаётган мамлакатларда бухгалтерия ҳисобининг янги тенденцияси»³ деб баҳолайди.

Хорижий адабиётларда “Таннарх (англ. *cost price*) – корхонанинг маҳсулот ишлаб чиқариш ва сотиши учун амалга оширилган жорий чиқимларнинг қийматдаги баҳоланишидир”⁴ - деб таъриф берилган.

Бизнинг фикримизча таннархни аниқлашда ахборот ва интернет -технологиялари соҳасида «Таннарх» синтетик счётининг таркибида «Вақтнинг муайян нуқтасида тан олинадиган таннарх», «Давр мобайнида тан олинадиган таннарх», «Таннархга тузатиш киритиш» номли субсчётларни очиш орқали таннархни янгича гуруҳлаштириш ҳамда маҳсулот ва хизматларни таннархини ҳисоблашнинг мақсадли-костинг (Goal costing) усулини қўллаш мақсадга мувофиқ бўлади.

Мақсадли харажатлар (Goal-costing) – бу маҳсулот (иш, хизмат)лар таннархини ҳисоблаш усули бўлиб, у маҳсулотнинг бозор баҳоси билан ялпи фойда ўртасидаги фарқ сифатида, мақсадли таннархни аниқлашга асосланган. Мазкур усул «Таргет-костинг» ва «Кайзен-костинг» усулларининг комбинациясидан ташкил топади. Зеро, агар «Таргет-костинг» илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ишларига қилинадиган инновацион харажатларни ўзида мужассам этса, «Кайзен-костинг» усули харажатларни босқичма-босқич камайтириб боришга мўлжалланган бўлиб, у бюджет(смета) ва мақсадли таннарх ўртасидаги фарқни қисқартиришни назарда тутати.

Соҳа бўйича энг нуфузли ташкилот СИМА институти Таннархни ҳисоблаш (Costing), Таннарх ҳисоби (Cost accounting) ҳамда Таннарх бухгалтери (Cost Accountancy) тушунчаларига алоҳида тавсифлар келтирган:

Таннархни ҳисоблаш (Costing) – бу таннархни аниқлашда қўлланиладиган усуллар (techniques and) мажмуаси ҳамда уни ҳисоблашни амалга ошириш жараёнидир (processes). Ушбу усул маҳсулот ва хизматлар таннархини аниқлаш жараёнини тартибга солувчи тамойил ва қоидалардан иборат бўлади.

Халқаро АССА эксперти Кен Гарреттнинг фикрича, агар бизнес бир нечта бўлимларга ёки бўлинмаларга бўлиниб кетган бўлса, таннархга асосланган ички

¹ Маргулис, А.Ш. Методологические и организационные вопросы производственного учета и калькулирования / А.Ш. Маргулис // Бухгалтерский учет. – 2009. – № 10. – С. 17-23.

² Сидоров В.И. Совершенствование учета в промышленности / В.И. Сидоров, В.Ф. Палий // Бухгалтерский учет. – 2010. - № 2. – С. 8-10.

³ Abdusalomova N., 2017. "Cost Accounting and Financial Health: Analysis of Cost Reduction Policy Effect in Selected Enterprises of Metallurgy Industry in Uzbekistan," International Journal of Management Science and Business Administration, Inovatus Services Ltd., vol. 3(3), pages 33-38, March.

⁴ . Тошназарова Д.С. «Харажатлар ва таннарх тушунчаси, уларнинг мазмуни ва тавсифи» “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 3, май-июн, 2021 йил

хўжалик баҳолари яъни трансферт баҳолар муқаррар равишда зарурдир. Одатда, товарлар ёки хизматлар бўлинмалар ўртасида ҳаракатланади ва уларнинг ҳар бири ўз фаолияти тўғрисида алоҳида ҳисобот беради. Бухгалтерия ҳисоби тизими одатда, бўлинмалар ўртасида ҳаракатланадиган товарлар ёки хизматларни қайд қилади. Бунинг учун бирон бир пул кўринишидаги қиймат ўлчовидан фойдаланиш зарурати туғилади. Ушбу пул қиймати трансферт баҳоси ҳисобланади¹. Таклифимизча, юқоридаги халқаро тажрибага асосланиб, ҳар бир бизнес бўлинманинг таннархини шакллантиришда, унга ўртача 20 фоиздан фойда нормаси ўрнатилса, маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг ўз фаолиятлари натижасидан моддий манфаатдорлиги ҳамда бошқарувнинг шаффофлиги кучайган бўларди.

Ушбу муаллифларнинг муаммони ҳал қилишдаги илмий ҳиссасини баҳолаган ҳолда шуни эътироф этиш керакки, бошқарув харажатларини ҳисобга олиш ва маҳсулот ва хизматларнинг таннархини ҳисоблашни ташкил этиш ва такомиллаштириш бўйича кўплаб тадқиқотлар жуда кенг нуқтаи назардан тақдим этилган, аммо уларнинг ўзига соҳага хос хусусиятларига эътибор қаратилмаган. Бу эса ахборот ва интернет –технологиялари соҳасидаги ташкилотларининг фаолиятлари бухгалтерия ҳисоби ушбу соҳадаги замонавий норматив-ҳуқуқий базага эга эмаслигидан далолат беради. Шу муносабат билан Интернет технологиялари соҳаси билан боғлиқ ҳолда маҳсулот ва хизматлар таннархини ҳисобга олиш ва харажатларни ҳисобга олишнинг ташкилий-методик муаммоларини ўрганиш зарурати туғилди.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот ишида тизимли таҳлил, тарихийлик ва мантиқийлик, индуксия ва дедуксия, анализ ва синтез, қиёсий таҳлил, монографик таҳлил ва гуруҳлаш усуллари, ўзаро таққослаш ва таҳлил қилиш усулидан фойдаланилган ва хулосалар қилинган.

Таҳлил ва муҳокама

Илмий тадқиқотларга кўра, бугунги кунда жадал ривожланаётган, доимий ўсиб бораётган ахборот ва интернет технологиялари соҳасида харажатларни ҳисобга олиш ва маҳсулот, иш-хизматларнинг таннархини ҳисоблаш учун хорижий усуллардан фойдаланиш керак. Таргет-костинг ва кайзен-костинг усулларининг қўлланилиши ҳақиқий ёки режалаштирилмаган, балки мақсадли харажатларни - максимал бозор шароитларида харажатлар қийматини оқилона ҳисоблаш имконини беради.

Таргет-костинг ва кайзен-костинг деярли бир хил муаммоларни ҳал қилади, лекин маҳсулотнинг ишлаб чиқарилиши ва сотилишида турли усуллардан фойдаланган ҳолда амалга оширилишини талаб этади.

Харажатларни аниқлаш жараёнининг аниқ маҳсулотга қаратилганлиги, унинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда аниқ кўринади.

Режалаштириш босқичида қилинган барча саъй-ҳаракатларга қарамай, тахминий харажат *маҳсулот ва хизматларни яратиш босқичида мақсадли таннархдан ошиб кета бошлайди*. Бундай вазиятда ҳар бир харажат моддасининг маҳсулот таннархига таъсирини аниқлаш ва кайзен вазифаларини белгилаш учун смета харажатларини таҳлил қилиш амалга оширилади, яъни, маҳсулотларни яратиш ва хизматлар кўрсатиш жараёнида алоҳида харажат моддалари ва умуман асосий харажатларни мақсадли камайтиришга алоҳида эътибор қаратилади.

Бунинг учун ҳар бир буюртма доирасида ҳар бир харажат моддасига нисбатан смета (норматив) таннарх, мақсадли таннарх ва кайзен топшириғининг ўлчами кўрсаткичларини кўрсатадиган кайзен топшириқлари карталари очилади.

Карта кайзен муаммосини ҳал қилиш бўйича чора-тадбирларни тавсифлайди, маҳсулотни яратиш ва хизматларни кўрсатиш натижасида юзага келадиган ҳақиқий харажатларни акс эттиради, ҳақиқий таннархнинг мақсадли кўрсаткичдан четга чиқиш

¹ Ken Garrett is a freelance writer and lecturer. Transfer prices are almost inevitably needed whenever a business is divided into more than one department or division. <https://www.accaglobal.com/sg/en/student/exam-support-resources/fundamentals-exams-study-resources/f5/technical-articles/transfer-pricing>

кўрсаткичини тақдим этади. Картанинг охириги устунда ҳар бир масала учун кайзен муаммосини ҳал қилиш натижаси "ҳал қилинган" ёки "ҳал қилинмаган" белгилари билан, шунингдек буюртма бўйича ҳал қилинган кайзен вазифаларининг умумий фоизи кўрсатилган бўлади.(1-жадвал).

1-жадвал

Ахборот ва интернет-технологиялари соҳасида харажатлар ҳисобини аниқлашда кайзен вазифаларини аниқлаш тартиби

<i>Харажат номлари</i>	<i>Ҳисобланган харажат -</i>	<i>Мақсадли харажат, сўм</i>	<i>Кайзен вазифаси (2-устун - 3 устун), сўм.</i>	<i>Кайзен муаммосини ҳал қилиш чоралари</i>	<i>Ҳақиқий харажат, сўм</i>	<i>Ҳақиқатдан четга чиқиш (6-устун - 3 устун), сўм</i>	<i>Кайзен муаммосини ечиш натижаси</i>
1	2	3	4	5	6	7	8
материаллар	20 000	15 000	5000	Телефон ва планшет талабга қараб сотиб олинган	14 000	-1000	Ечилган
Иш ҳақи	90 000	75 000	15 000	Иш тажрибаси камроқ бўлган мутахассис томонидан амалга оширилди	80 000	50000	ҳал этилмаган
Жами	110 000	90 000	20 000	-	94 000	4000	-

Муаллиф ишланмаси.

Интернет технологиялари соҳасидаги маҳсулотлар ва хизматлар деганда биз интернетдан фойдаланган ҳолда маълумотларни яратиш, сақлаш, бошқариш ва қайта ишлаш дастурлари, шунингдек веб-сайтлар ва веб-иловалар билан маслаҳатлашиш ва ишлаб чиқиш хизматларини тушунамиз.

Бизнинг фикримизча ҳозирги вақтда ахборот ва интернет технологиялари соҳасидаги ташкилотларда бухгалтерия ҳисоби ва таннархини ҳисоблаш учун фойдаланиладиган харажатлар объектларининг намунавий номенклатураси ўрганилаётган соҳада маҳсулот яратиш ва хизматлар кўрсатишнинг технологик ва ташкилий хусусиятларини тўлиқ ҳисобга олмайди. Харажатларни ҳисоблашнинг назарий ва услубий таъминотини яхшилаш учун соҳанинг фаолият турлари ва маҳсулот ҳамда хизматларнинг хусусиятига қараб тўғридан-тўғри ва билвосита харажатларни моддалар бўйича батафсил гуруҳлаш ва рақамлашни таклиф этамиз.

Бевосита харажатларнинг таснифи ва рақамланишининг тавсифи Интернет-технологиялари соҳасининг тўғридан-тўғри харажатлари деганда, ташкилотнинг фаолият турига қараб, аниқ буюртмаларни бажариш билан бевосита боғлиқ бўлган харажатлар тушунилади. Бунда материаллар нархи, бажариш бўйича ишларни амалга оширувчи ходимларга ҳақ тўлаш харажатлари, буюртма, ходимларнинг иш ҳақидан ижтимоий эҳтиёжлар учун ажратмалар, бўйруқнинг бажарилиши билан бевосита боғлиқ бўлган бошқа

тўғридан-тўғри харажатларнинг бир қисми сифатида фақат ҳисобга олинишини кўришимиз мумкин.

Бевосита харажатларнинг таклиф этилаётган таснифи ва рақамланишининг асосланиши кўриб чиқиладиган соҳада харажатлар таркибида меҳнат харажатлари устунлик қилинишини аниқлашда, бу интернет технологиялари соҳасида маҳсулотларни яратиш, ишларни бажариш ва хизматларни кўрсатиш билан бевосита боғлиқ бўлган ходимларнинг касбий кўникмалари, билимлари ва амалий иш тажрибалари сифати ёки хизматнинг ўзига хослиги билан аниқланади. Мавжуд гуруҳлардан фарқли ўлароқ, тўғридан-тўғри харажатларнинг тавсия этилган таснифи ва рақамланиши интернет-технологиялари соҳасининг хусусиятини ҳисобга олади ва ушбу соҳанинг маҳсулот ва хизматларининг нархини энг аниқ ҳисоб-китоб қилишга амалий ёрдам беради.

Билвосита харажатларнинг таснифи ва рақамланишининг тавсифида интернет-технологиялари соҳасининг билвосита харажатлари маҳсулот яратиш ва хизматлар кўрсатиш билан бевосита боғлиқ бўлмаган умумий техник, бошқарув ва умумий бизнес харажатларини ўз ичига олади. Билвосита харажатларнинг ҳар бир моддаси рақамлар билан белгиланади. Рақамлар ва белгилардан ташкил топган код - 30.8XX, интернет-технологиялари соҳасида маҳсулот ва хизматлар нархига киритилган солиқ ва йиғимларнинг аниқ турлари бўйича харажатларни ҳисобга олиш учун қўйидаги жадвалда кўрсатилган.(2-жадвал.)

2-жадвал

Ахборот ва интернет технологиялари соҳасида билвосита харажатлар моддаларини рақамлаштириш тартиби

Харажат моддаларининг номи	Махсус рақами	Харажатларнинг хусусиятлари ва мазмуни
Меҳнат харажатлари	30.101 30.102 30.103	Ходимлар учун меҳнат харажатлари: 1) умумий техник хизматлар; 2) умумий бизнес хизматлари; 3) бошқарув аппарати ходимлари
Ижтимоий эҳтиёжлар учун ажратмалар	30.201 30.202 30.203	Ходимларнинг меҳнат харажатларидан ижтимоий суғурта бадаллари: 1) умумий техник хизматлар; 2) умумий бизнес хизматлари; 3) бошқарув аппарати ходимлари
Амортизация	30.301 30.302 30.303 30.304 30.305	(1) амортизатсия ҳаракатлари: бинолар, Асосий иншоотлар; воситалар битта) 2) ускуналар; 3) бошқа асосий воситалар; (4) компьютер дастурий таъминоти; 5) бошқа номоддий активлар
Бинолар, иншоотлар, жиҳозларга техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш	30.401 30.402 30.403 30.404 30.405 30.406	(1) компьютер техникаси ва бошқа асосий воситаларни сақлаш ва уларни иш ҳолатида сақлаш учун зарур бўлган материаллар нархи; ускуналар учун эҳтиёт қисмлар нархи; 5) ускуналарга хизмат кўрсатувчи ишчилар учун меҳнат харажатлари ва ижтимоий тўловлар; 7) корхона бинолари ва биноларини ёритиш, иситиш, сув таъминоти ва канализатсия харажатлари; бинолар ва биноларни тегишли санитария ҳолатида сақлаш харажатлари;

	30.407	ободонлаштириш харажатлари;
	30.408	асосий воситаларни таъмирлаш харажатлари, шу жумладан таъмирлашда иштирок этадиган ишчилар учун меҳнат харажатлари, ижтимоий бадаллар, таъмирлаш учун ишлатиладиган эҳтиёт қисмлар ва материалларнинг нархи;
		бинолар ва биноларни, жиҳозларни сақлаш ва таъмирлаш учун учинчи томон ташкилотларининг хизматлари учун тўлов
Меҳнатни муҳофаза қилиш харажатлари	30.501	(1) ташкилот ходимлари учун зарур санитария-гигиена
	30.502	2) шароитларини яратиш харажатлари;
		соғлиқни сақлаш ва хавфсизлик харажатлари
Фавқулудда харажатлар	30.601	(1) идоровий бўлмаган ва ёнғиндан ҳимоя қилишни
	30.602	2) тўлаш харажатлари; компьютер хавфсизлиги харажатлари
Кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш харажатлари	30.701	(1) ходимларни ўқитишни таъминлайдиган учинчи томон
	30.702	2) ташкилотларининг хизматларини тўлаш харажатлари; ўқиш таътиллари харажатлари
Солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий бадаллар	30,8XX	Россия Федератсияси қонунчилигига мувофиқ Интернет-технологиялар соҳасидаги маҳсулотлар ва хизматлар нархига киритилган солиқлар, йиғимлар ва бошқа мажбурий ажратмалар
Кўнгилочар харажатлар ва ҳоказолар	31.101	Ишбилармонлик ҳамкорлигини сақлаш мақсадида келган бошқа ташкилотлар вакиллари қабул қилиш ва уларга хизмат кўрсатиш учун меҳмондўстлик харажатлари

Муаллиф ишланмаси

Ҳозирги вақтда таннархнинг вазифаси фақат маҳсулотнинг ҳақиқий таннархини ҳисоблаш эмас, балки бозор шароитида ташкилотга маълум фойда келтириши мумкин бўлган шундай таннархни аниқлашдир. Шу сабабли, замонавий иқтисодий шароитда маҳсулот ва хизматлар таннархини ҳисоблаш нафақат жорий вазифаларга, балки кўпроқ даражада компаниянинг ўрта ва узоқ муддатли истикболдаги стратегиясини амалга оширишга қаратилиши керак. Харажатларни ҳисобга олиш ва маҳсулот ва хизматлар таннархини интернет-технологиялар соҳасининг ўзига хос хусусиятларига қараб ҳисоблаш усуллари таҳлил қилишда ушбу соҳадаги ташкилотлар буюртма усулидан фойдаланишлари аниқланди, бунинг камчиликлари операцион тизимнинг етишмаслиги ҳисобланади. Бундан ташқари, буюртма асосидаги усул компанияга харажатларни ҳисоблашда мавжуд атроф-муҳит шароитларини, бозор ўрнини ва рақобатдош устунликларни ҳисобга олишга имкон бермайди.

Маҳсулотларни яратиш ва хизматлар кўрсатиш жараёнини назорат қилиш, рақобатчиларнинг ҳаракатларига ўз вақтида жавоб бериш, истеъмолчиларнинг хоҳиш-истакларини ҳисобга олиш ва ташкилотни бошқаришнинг стратегик вазифаларини ҳал қилиш имконини берадиган тизимнинг йўқлигини белгилайди. Интернет-технологиялари соҳасидаги ташкилотларнинг маҳсулот ва хизматлари таннархини ҳисоблашнинг назарий ва услубий асосларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш учун мақсадли-костинг ва кайзен-костинг тамойиллари асосида ишлаб чиқилган мақсадли-костинг методологиясидан фойдаланган ҳолда интернет-технологиялар соҳасида маҳсулотлар ва хизматлар таннархини ҳисобга олиш ва элементлар билан уйғунлашган ҳолда амалга ошириш таклиф этилган, чунки бу соҳада барча маҳсулотлар яратилган ва барча хизматлар маълум бир буюртма асосида тақдим этилади. Мавжуд усуллардан фарқли ўлароқ, мақсадли-костинг интернет-технологияларининг жадал ривожланаётган саноатига интеграциялаша олади, бу

эса, ўз навбатида бутунлай мавжуд иқтисодий омилларга ва уларнинг доимий ўзгаришига боғлиқ бўлади.

Хулоса ва тавсиялар

Хулоса қилганимизда ахборот ва интернет технологиялари соҳаларининг таҳлили ва таннарх таркиби, шунингдек, уларнинг маҳсулот ва хизматларининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, ушбу соҳада харажатлар ҳисоби ва таннархни ҳисоблаш қуйидаги хусусиятларга эга эканлигини кўришимиз мумкин :

Биринчидан- тақдим этилаётган маҳсулот ва хизматларнинг табиати ахборот ва интернет технологиялари соҳасида маҳсулот таннархини ҳисобга олиш ва таннархини ҳисоблашнинг асосий усулини - буюртма усулини белгилайди, ҳар бир маҳсулот ёки хизмат учун маълум буюртма ва техник топшириқлар яратилади ва ишлаб чиқарилган маҳсулот ёки хизмат учун миқдорнинг барча талабларини тавсифлайди.

Иккинчидан- харажатларни ҳисобга олиш ва таннархни ҳисоблашга таъсир қилувчи муҳим хусусият ишлаб чиқариш харажатларининг умумий таркибида маҳсулот ва хизматларни ишлаб чиқариш билан шуғулланадиган ходимлар учун меҳнат харажатларининг устунлигидир.

Учинчидан- ахборот ва интернет технологияларининг ўзига хос хусусиятини харажатларнинг ўзига хос хусусиятини ўзгартириш деб аташ мумкин - асосан моддий ишлаб чиқариш соҳасида моддий бўлиб, ахборот ва интернет технологиялари соҳасидаги харажатлар ўзининг моддий таркибий қисмини йўқотади ва номоддий бўлиб қолади.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки ахборот ва интернет технологиялари соҳасидаги ташкилотларда харажатларни ҳисобга олиш ва маҳсулот ҳамда иш-хизматлар таннархини аниқлашда биз таклиф этаётган усулларни амалиётга қўлланилиши соҳада ижобий натижаларга эришиш ва муҳим илмий –амалий ва услубий манба сифатида фойдаланиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон Фармони билан тасдиқланган “2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясини “Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури”.

2. Abdusalomova N., 2017. "Cost Accounting and Financial Health: Analysis of Cost Reduction Policy Effect in Selected Enterprises of Metallurgy Industry in Uzbekistan," International Journal of Management Science and Business Administration, Inovatus Services Ltd., vol. 3(3), pages 33-38, March.

3. Ken Garrett is a freelance writer and lecturer. Transfer prices are almost inevitably needed whenever a business is divided into more than one department or division.<https://www.accaglobal.com/sg/en/student/exam-support-resources/fundamentals-exams-study-resources/f5/technical-articles/transfer-pricing>.

4. Маргулис, А.Ш. Методологические и организационные вопросы производственного учета и калькулирования / А.Ш. Маргулис // Бухгалтерский учет. – 2009. – № 10. – С. 17-23.

5. В.И. Сидоров, В.Ф. Палий // Бухгалтерский учет. – 2010. № 2. – С. 8-10.

6. Махмудов А.Н. Харажатлар ва даромадларнинг бошқарув ҳисоби ҳамда ички аудити методологиясини такомиллаштириш. Монография. Т.:” LESSON PRESS”- 2022й-198 б.

7. Тошназарова Д.С. «Харажатлар ва таннарх тушунчаси, уларнинг мазмуни ва тавсифи» “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 3, май-июнь, 2021 йил.